

● دکتر سیاوش شایان

آموزش‌های میدانی و فاصله اجتماعی!

● در سخن سردبیر شماره قبل فصلنامه رشد آموزش جغرافیا به کرونا و جغرافیای کرونا و تأثیرات آن بر زندگی و محیط مطالبی نوشتیم. امیدوارم تاکنون مطالب آن را فراموش نکرده باشید (در صورت علاقه‌مندی می‌توانید آن را مجدداً بخوانید). اکنون که این مطالب را برای شما می‌نویسم کرونا همچنان می‌تازد و تعداد بیماران کووید ۱۹ در سرتاسر جهان از مرز ۵۰ میلیون نفر گذشته و عدد آن در کشور ما به سیصد و چهل هزار نفر نزدیک می‌شود. زمزمه‌ها و اخباری در باب یافتن واکسن کرونا در گوشه و کنار جهان به گوش می‌رسد، اما آنچه قطعیت دارد، عدم قطعیت آینده است! یعنی معلوم نیست فردا و فرداها چه شود. اما نمی‌شود با توجه به آینده نامعلوم آموزش و زندگی را رها کرد. پس سخن سردبیر این شماره را به کرونا و آموزش جغرافیا اختصاص می‌دهیم.

برخی از علوم را می‌توان در گنج خانه هم به راحتی آموخت. اسم این علوم را نمی‌نویسم چون ممکن است کارشناسانی از آن علوم به نوشته من اعتراض کنند که ما را دست کم گرفته‌اید. اما می‌توانم از شما مخاطبان و دبیران ارجمند جغرافیا سؤال کنم که کدام علوم را می‌توان در خلوت و تنهایی هم از طریق مطالعه، تفکر و نقد و بررسی اسناد و مدارک آموخت؟ حالا بیاییم به

بحث خودمان بپردازیم؛ در آموزش جغرافیا نیازی به کلاس و اسناد و مدارک و بحث و مذاکره و پرسش و پاسخ و مشاهده نقشه‌ها و انجام مشاهدات دست اول (میدانی) و سایر موارد داریم. آموختن جغرافیا از کنج اتاق شاید ممکن باشد، اما عمیق و پایدار و دقیق نیست. به همین جهت بارها و بارها گفته و نوشته‌اند که آموزش جغرافیا باید با مشاهدات زمینی (میدانی) و یا بازدید علمی همراه باشد و همکاران ما در دوره‌های مختلف تحصیلی، از ابتدایی تا متوسطه و دانشگاه، بر انجام بازدیدهای میدانی و مشاهده محیط‌های گوناگون جغرافیایی از شهر و روستا گرفته تا طبیعت و رود و دریا و کوه، پافشاری می‌کنند و آن را از ضرورت‌های آموزش جغرافیا و جزء لاینفک آموزش این علم می‌شمارند.

اکنون که ضرورت انجام مشاهدات میدانی را تشخیص داده‌ایم، سؤالی مطرح می‌شود که در دوره برقراری فاصله اجتماعی به علت بروز بیماری ناشی از کووید-۱۹، چگونه می‌توان مشاهدات میدانی را انجام داد؟ واقعی یا مجازی؟! همه جغرافی دانان برای این سؤال، تقریباً پاسخی یکسان دارند: برحسب موقعیت جغرافیایی محل زندگی دانش‌آموز یا دانشجو و ویژگی‌هایی گسترش بیماری ناشی از این ویروس، چگونگی انجام مشاهدات میدانی و بازدیدهای محلی متفاوت است. اگر در محل زندگی دانش‌آموز بیماری کمتر و احتمال گسترش آن اندک است و محیط هم باز و امکان اجرای فاصله اجتماعی وجود دارد، پس در آنجا می‌توان بازدیدهای علمی میدانی را برای درس جغرافیا انجام داد.

سؤال بعدی این است که در جریان انجام بازدید میدانی چه مواردی پیش می‌آید که تا این اندازه به انجام آن پافشاری می‌کنیم؟ این سؤال ممکن است سؤال مسئولان آموزشگاه، دانشگاه، والدین دانش‌آموزان/ دانشجویان یا افراد دیگر باشد. مسلماً شما به عنوان دبیر جغرافیا یا استاد آموزش جغرافیا در دانشگاه به راحتی می‌توانید پاسخ‌های لازم به این پرسشگران بدهید و آنان را توجیه کنید که:

● در انجام بازدید علمی، حس کردن محیط (چه شهر باشد و چه روستا و طبیعت) به وسیله حواس دانش‌آموز/ دانشجو و مشاهده سه بعدی/ چهاربعدی آن، موارد بسیاری را به مشارکت کنندگان در بازدید علمی منتقل می‌کند (صدای محیط، هوای آن، ارتباط پدیده‌های آن با یکدیگر و حس زمان برگزاری بازدید علمی).

● در جریان بازدید میدانی، دانش‌آموز از تمام حواس خود برای درک محیط بهره می‌گیرد و سؤالات بسیاری برای وی پیش می‌آید که می‌تواند به شکل حضوری آن‌ها را با هم کلاس‌ان یا معلم/ دبیر/ استاد/ مربی بازدید میدانی در میان بگذارد. این سؤال ممکن است نیازمند بحث‌های طولانی و مشاهداتی پیوسته و ارائه شواهد (نمونه‌هایی از محیط طبیعی) باشد؛ همچنین ممکن است سؤال بسیاری از دانش‌آموزان/ دانشجویانی باشد که در بازدید میدانی حضور دارند یا ممکن است اصلاً به ذهن دانش‌آموز/ دانشجویی خطور نکرده باشد، اما وقتی مطرح شود پاسخ سؤال و خود سؤال به خرد جمعی منتقل خواهد شد.

● در جریان بازدیدهای میدانی، دانش‌آموزان/ دانشجویان با درک محیط به جمع‌آوری شواهد، نمونه‌ها و بررسی نقشه‌ها و تصاویر و مشاهده منظرها و منظره‌ها می‌پردازند و این امور به آموزش جغرافیا عمق و غنا

می‌بخشد
و از نظر ارزشی
به احترام به
طبیعت، درک عمیق‌تر
طبیعت و آگاهی از ارتباط
عوامل مؤثر تأثیرگذار بر محیط
جغرافیایی می‌انجامد. دانش‌آموزان
در جریان این بازدیدها به جمع‌آوری
مجموعه‌هایی متفاوت و مختلف (از جمله
نمونه‌هایی از سنگ‌ها، برگ‌ها، شاخه‌ها یا دانه‌های
گیاهان، خاک، فسیل‌ها، و امثال آن‌ها) می‌پردازند. این
مجموعه‌ها ممکن است به شکل‌گیری شخصیت علمی
دانش‌آموز کمک کند و آینده تحصیلی یا شغلی وی را مشخص
سازد.

● نوشتن در باب ارزش‌های بازدیدهای میدانی/ علمی در جغرافیا به عنوان یادآوری برای خود ما (مدرسان این علم) و تأکید بر اجرای آن‌ها در هر زمان (که دانش‌آموز و دانشجو بتوانند در آن مشارکت کنند) ممکن است. حال در دوره فاصله اجتماعی (به هر علت/ در حال حاضر بیماری ناشی از ویروس کووید-۱۹) چه باید کرد؟

چنان‌که ذکر شد تا حد امکان باید این بازدیدها به شکل عملی و واقعی و با توجه به محیط برگزاری کلاس و چگونگی گسترش بیماری همه‌گیر و احتراز از در خطر قرار دادن دانش‌آموز/ دانشجو برگزار شود. در محیط‌های باز، فاصله‌های اجتماعی را می‌توان بیشتر رعایت کرد، اما جزئیات آن به تصمیم معلم و دبیر و استاد و تدابیر وی نیاز دارد. خوشبختانه معلمان/ دبیران و اساتید محترم آموزش جغرافیا علاوه بر محیط طبیعی به امکانات دیگری دسترسی دارند که می‌توانند آنان را در آموزش عمیق این علم کمک کنند. شبکه جهانی (اینترنت)، گوگل ارث، گوگل مپ و بسیاری از تارنما‌های آموزش برای جغرافیا وجود دارند که می‌توانند نقشه‌ها و تصاویر و اطلاعات و داده‌های جغرافیایی از محیط را در اختیار دانش‌آموزان/ دانشجویان و مربیان قرار دهند تا حتی از کنج خانه تا حدودی بتوانند کمبود مشاهدات میدانی را برای دانش‌آموزان و دانشجویان برطرف کنند. اما بهره‌گیری از آن‌ها به زیرساخت‌های لازم و ابزارها از جمله دسترسی به اینترنت، لپ‌تاپ، رایانه یا تلفن‌های همراه مناسب نیاز دارد. شما چه تجربیاتی از انجام بازدیدهای میدانی یا آموزش از راه دور به دانش‌آموزان/ دانشجویان دارید؟ ●